

Igor Mandich

GRADSKATA MITOLOGIJA V PROZATA NA MOMO KAPOR

(Predgovor kym knigata na Momo Kapor “101 razkaza”, Znanje,
Zagreb, 1980)

Prevod ot hrvatski © Hari Stojanov, 1994

Povestvovatelnoto delo na Momo Kapor trjabva naj-setne da se vyzprieme seriozno. Publikoval prez iztekloto desetiletie vnushitelna biblioteka ot sobstveni proizvedenija, na koito, pone v kolichestveno otnoshenie, biha mogli da mu zavidjat mnozina po-avtoritetni kolegi, toj do den-dneshen e ostanal poveche ili po-malko izvyn obsega na po-znachimata literatura kritika. Negovite sbornici s razkazi i romanite mu mylchalivo bjaha predostaveni na zelenite kritici – te da ostrjat vyrhu tjah zybi (kriterii), ili pyk otvisoko se otpisvat kato proizvedenija ot ryba na trivialnata literatura – dotolkova nedostojna za fundamentalno eseistichno izsledvane. Tochno tova otnoshenie e simptomatichno i krasnorechivo: na pyrvo mjasto, nereagiraneto ot strana na kritikata na knigite na Momo Kapor izkara na bjali svyat cjala *redica negativni mitove na nashata literaturna kultura*, a na vtoro mjasto, tova e znak za nepodgotvenostta na kriticite da vyzpriemат edna nova chuvstvenost na vremeto, kojato govori chrez prozata na Kapor. Sjakash Kapor kato che li bez da iska predizvika opredelen razdor v situacijata i problematikata na tukashnata literaturna aktualnost. Negovite knigi ot pyrvija pyt stavaha jugo-bestseliri, izdavani v golemi tirazhi i mnogo izdanija, koeto shte reche, che

izkljuchitelno dobre sa prieti ot naj-shirokite chitatelski krygove, znachi ot onezi, za koito imashe symnenie, che izobshto syshtestuvat u nas! Takova narushavane na edna situacija, v kojato veche vsichki se bjaha syglasili s obshtoto primirenie sys sydbata na knigata i pisatelja, do den-dneshen nashata kritika ne beshe obsyhdala. Kapor se schita za “*fenomen*”, koeto shte reche njakakvo javlenie ot druga galaktika, koeto po chudo i sluchajnost se e okazalo v konteksta na nashata literatura. Tova opravdanie naj-napred trjabva da byde razgledano tuk.

Kogato prez 1972 god. se pojavi pyrvijat povestvovateLEN sbornik na Momo Kapor, dnes veche izvestnite *Belezhki na edna Ana* (Beleške jedne Ane), toj, v svojata trideset i peta godina beshe literaturen debutant ili debutant v literaturata, ako ne smyatame negovata dotogavashna intenzivna i tvyrde obhvatna zhurnalisticheska dejnost i naj-veche mnogoto i uspeshni radio- i televizionni drami, koito, vse zaradi zhanrovi konvencii, schitame za periferen aspekt na nechie vyzmozhno povestvovatelno delo. Na pojavyvaneto na tazi kniga, kojato s godini vyznikvashe chrez sistematichno publikuvane na razkazi v edin *vestnik za zheni*, edva li njakoj kritik obyrna vnimanie, a kamo li njakoj da zalozhi na neja! Togavashnoto *all-round boy* na belgradskija kulturen i masmedien zhivot – zhurnalist ot mladini, diplomiran akademichen hudozhnik, televizionen scenograf, po profesija chinovnik, avtor na radio- i TV-drami, *lice ot malkija ekran...* – ot prvy pogled u vsichki ostavjashe vpechatlenie za lichnost s prekaleno razpileni interesи i harakteristiki, bez da se vzeme prekaleno na seriozno v kojato i da e oblast. Nosen ot vylnata na povyhrnostnata populjarnost, Kapor ne davashe nikakvi garancii na krygovete v literturnata gildija, che se e zahvanal naistina seriozno s pisaneto: toj dejstvitelno idvashe ot drug vic, ot druga galaktika... Negovoto *masmedijno renome* beshe otezhnjavashto obstojatelstvo za

kakvato i da bilo literaturna dejnost, negovata vsestrannost sjakash otrichashe vyzmozhna sysredotochenost vyrhu tradicionnite usilija za pisane, lekotata mu pri syzdavane na kakyvto i da bilo tekst, mylchalivo se schitashe obida za literaturnija purizym (neokaljan s nishto ot onazi strana na "syshtinskata" literatura), negovijat podigravchijski manier i gotovnost da syzda vicove ne syotvetstvaha na dostolepnata i mrachna poza na nashite literaturni velichija, nakratko – javlenieto Kapor beshe oharakterizirano s otlichitelni cherti, nesyvpadashti s onezi, koito krasjat konvencionalno poznavuemija pisatel. Obryshtajki se ot vestnicite i malkija ekran kym tradicionnija aspekt na pismenoto tvorchestvo, Kapor takia predizvika obyrkvane, zaradi koeto aparatyt na kriticite ot gildijata i do den-dneshen ne go e vyzpriel i priznal. *Toj izvyrshi opredelena kontaminacija na izraznite aspekti na tazi epoha, oshte poveche, che edin ot pyrvite originalno pomiri naj-protivopolozhni medijni formi. Belezhkite na edna Ana samo markiraha onova, koeto Kapor shteshe da napishe do sega, no vednaga vyzbudiha vrodenata netyrpimost v nashija duhoven klimat, kojato v tozi sluchaj naricham "negativni kulturni mitove".* Ako se opitvam da gi opisha tuk, to ne e s cel polemika, a za da se pokazhe kak slozhnostta na edno avtorovo javlenie ponjakoga vlijae vyrhu razlichni psiho-socialni faktori na duha na vremeto. Harakternite idiosinkrasii, koito se pojaviha, provokirani ot "fenomena" Kapor i negovite knigi, biha mogli da se sistematizirat takia:

- literaturata e *visoko specializirana*, profesionalna dejnost, kandidatyut na kojato j se posveshtava oshte ot malyk, minavajki prez prodylzhitelno i konvencionalno obrazovanie, podgotvajki se za vлизане v krygovete na gildijata, koeto avtomatichno izkljuchva autsajderite, "vryzkarite" ot drugi tipove obrazovanie i specialna kvalifikacija;

- dneshnata masmedijna kultura e osnovana vyrhu *protivopostavjane na tradicionnata literaturna kultura*, i kakvoto i da e zanimanie v ramkite na pyrvata, respektivno proizvezhdane v syotvetstvie s nejnite iziskvaniya, po princip v literaturno otnoshenie e s po-malka stojnost i edva li si struva da se spomenava;

- poradi tazi prichina, onova, koeto se publikuva po vestnici i spisanija, za da byde po-kysno sybrano mezhdu korici na kniga, e dezavuirano ot samoto nachalo zaradi nizshija si proizhod, a da ne govorim kak v tazi *proletarska klasa na pismenostta*, onezi tekstove, koito se pojavitavat v “zhenski vestnici”, predstavljavat edin oshte po-nizsh pod-vid;

- pisatelskata *populjarnost i golemija tirazh* na knigite se postigat, estestveno, chrez izkljuchiteln sluzhene na masmedijnata ne-kultura, i tuk stava duma za dokazana literaturna povyhrhnostnost, kojato reflektira v povyhrhnostnost na masite...

PYLNOKRYVEN PISATEL

Razglezhdaneto pootdelno na vsjaka netyrpimost, harakterna za duhovnata i literaturna situacija na iztekloto desetiletie, prekaleno bi ni angazhiralo i otvljaklo vnimanieto ot povestvovatelnoto delo na Momo Kapor. Mislja, che po intonacijata e poveche ot jasno, che lichno ja othvyrljam i ja schitam za neumestna, no tova ne e dosta tychno dori i malko da ja razklati. Vsjaka takava netyrpimost e *dylboko vkorenena v bitieto na gildijata na nashite literaturi*, bez da mozhe obiknoveno nazovavane da gi postavi pod vypros. Oshte poveche, mnozinstvoto nashi pisateli, potencialni i dejstvitelni kolegi/konkurenti na Kapor, predvozhdano ot mandarini-eseisti, s godini raboti vyrhu vsjaka takava netyrpimost kato vyrhu pozitivno opredelenie na svoeto polozhenie v dneshnata kultura. Paradoksalno e, no te dejstvitelno smjatat, che propastta mezhdu tradicionnata medija na pechatarstvoto i modernite audiovizualni masmedii e nepreodolima, ta dori i che trjabva da se zadylbochava, othvyrljajki ot svoja strana vsichko, koeto idva ot spomenatata oblast. Podozritelni kym zhurnalisticeskata dejnost, zabravljajki za vsichki, na koito e bil polezen takyy opit pri pisaneto, te prodylzhavat tendenciozno da obryshtat gryb na svojata epoha, othvyrljajki vseki, kojto vkusi ot tozi *zabranen plod na populjarnostta*. Uspehyt sred chitatelite u nas s godini e tylkuvan kato che neshto ne e nared s pisatelia, na kojto tova mu se e udalo: samo pokojnijat pisatel e populjaren, a ot zhivite – onzi, kojto se podmazva na masite, na tehnite “nizki instinkti” ili loshija literaturen vokus. Naj-setne, ne se stava pisatel prosto taka, izvednyzh: naprotiv, neobhodimo e da se otbie zadylzhitelnata sluzhba na chirakuvane po malotirazhni spisanija, nuzhno e da se visi v chakalnjata na izdatelja,

postepенно spechelvajki publikata i simpatiite na kritikata. Kapor obache obyrna s glavata nadolu tazi konvencionalna shema na literaturna kariera i tova syshto e edna ot onezi osobenosti, za kojato kazionnata literaturna obshtestvenost lesno ne mu proshtava. Po-tochno, u nas ot vreme na vreme se pojavjavat pisateli-autsajderi, respektivno avtori, koito edva v zrjala vyzrast se pojavyavat na scenata s pyrva kniga, bez njakoj po-rano da e chuval za tjah. Svideteli sme dori kak takiva malobrojni sluchai poluchavat edinodushna podkrepа ot kriticite-nomenklaturchici, no vse poradi tova, che tezi avtori ne sa populjarni, ne sa tirazhni, a na vsichko otgore – ne sa s neulovimi, raznorodni interesi.

Kato dete na masmedijnata kultura, dobre treniran za vsichki situacii, Momo Kapor se pojavi sred tazi netyrpimost bez strah, kato *all round boy* s vechna usmivka. Ot publikuvaneto na pyrvija sbornik *Belezhkite na edna Ana*, toj, godina sled godina, publikuvashе knigi, dokazvajki, che se e pojavil nito kato sluchajnost, nito kato “fenomen”, a kato *pylnokryven pisatel*. Zatova beshe neobhodimo v nachaloto tolkova da se namekva za naj-glavnite osobenosti na duhovnata situacija, v kojato vyznikvashe negovoto povestvovatelno delo, za da ne se pomisli, che negovite knigi sa vazhni sami po sebe si i za samite sebe si. Estestveno, literaturnata ne-stojnost na opredeleni proizvedenija se izrazjava i prodylzhava, nezavisimo ot izvynliteraturnite obstojatelstva, no za syvremennicite, chitateli i kritici, otdelno *proizvedenie ima i obshtestvena konotacija* (dopylnitelno znachenie), koeto ne biva da se prenebregva. Kogato edna lichnost, edno povestvovatelno delo dava povod da se razgovarja za tolkova slozhni psiho-socialni osobenosti na duhovnata situacija, kakyvto e sluchajat s vsichko, koeto ne/posredstveno provokira Momo Kapor, to togava nedvusmisleno si imame rabota sys znachim povod.

Dnes veche mozhem da govorim za istinska biblioteka ot proizvedenija na Momo Kapor, kojato vyznikna prez izteklite desetina godini kato primer za izkljuchitelno posledovatelno povestvovatelno delo, pochti bez precedent u nas. Minimalno razshirjavajki svoeto tematichno obkryzhenie, zadadeno mu otnachalo, Kapor go zadylbochi tolkova v desetinata si knigi, kato bihme mogli edva li ne da tvyrdim, che neprekysnato i bukvalno pishe *vse edna i syshta kniga*. Tazi konvencionalna zabelezhka, kojato obiknoveno se prilaga pri pogreshni pisateli, tuk dejstvitelno popada v celta, no i tochno osvetjava onova, koeto ima pred vid: *tematichnata sfera na Kapor e modernata gradska mitologija, s vsichki ekskursi, koito mogat da spadat kym neja* (idvane ot provincijata v golemija grad; bjagstvo ot grada, na rekata; otivane na pochivka; prebivavane v chuzhda stolica...). Nezastrashen ot etiketa “skriboman”, kojto u nas avtomatichno se lepva na onezi, malobrojnite, koito shvashtat pisaneto profesionalno, sys syznanieto, che publikuvaneto na novi knigi e edinstveno dokazatelstvo za syshtestvuvaneto na pisatelja, Kapor godina sled godina uvelichava bibliotekata na sobstvenite si knigi, pochti kato che li osyshstevjava plan, po kojto dokraj trjabva da se izcherpi zadadenata tematichna sfera. Takova sysredotochavane e izkljuchitelno rjadko i mozhem da go ocenim po-skoro kato virtuozno varirane po zadadena tema, otkolkoto kato lipsa na novi idei (kakto veche zakljuchiha njakoi nedochuvashti zeleni kritici). V proekta na Kapor za pisane, znachi, ima mnogo poveche metodichnost, otkolkoto mozhe da se stori na prvy pogled, a v momenta e napylno bezrazlichno dali tozi proekt e rezultat na syznatelnopredeljane ot Kapor ili na intuitivnoto mu otnoshenie kym zamislenija literaturen material. SHTom e reshavashto, bih potvyrdil, che e tochno tova, poslednoto, a imenno, che Kapor razpredelja svoja povestvovateleen material *izkljuchitelno pod diktata na talanta*, a

talant e duma, kojato v nashata literaturna kritika otdavna e izljazla ot obrashtenie. Onova, koeto ima da kazhe i napishe, celija onzi svyat, kojto se nabutva v tekstovete mu, Kapor prosto publikuva *po vytreshna prinuda*, kojato kara neprestanno da se izkazvat samo izkonnite razkazvachi. Njakakva *profesionalna bybriost*, razbirana tuk kato narochen kompliment, prosto blika v knigite na Kapor i dokolko toj mozhe da ja obuzdae e vypros samo na momentna disciplina, za da udovletvori potrebnostite na kompozicijata i opredelenija model. Mozhem da kazhem, che otkrivame u Kapor *strastta na govoreneto*, s kakvato se otlichavat malcina nashi pisateli, onazi strast, kojato obuslavja *vynshnata lekota na negovata proza*. Tazi lekota na izrazjavane, kojato e samo prividna, zashtoto, normalno e, nikoj, ta dori i Kapor, ne poluchava izpisani stranicite na svoite knigi ot nebeto, go pravi syshtevremenno tolkova populjaren sred chitatelstvoto i tolkova neobichan sred kolegi i kritici. No tova e tema, kojato tepyrva shte trjabva da se razrabotva, ta zasega da se vyrnem kym bibliotekata ot proizvedenija na Kapor, kojato samo zlobar i zavistnik mozhe da schita za skromna, oshte poveche, ako smyatame, che e vyzniknala i e publikuvana v prodylzhenie na samo edno desetiletie:

Belaške jedne Ane (“Beležhkite na edna Ana”, razkazi, “PFV Oeconomica” - Belgrad, 1972);

I druge priče (“I drugi razkazi”, razkazi, “Znanje”, Zagreb, 1973);

Foliranti (“Foliranti”, roman, “Znanje”, Zagreb, 1974);

Hej, nisam ti to pričala (“Hej, ne sym ti razpravjala tova”, razkazi, “Znanje”, Zagreb, 1975);

Provincialac (“Provincialist”, roman, “Znanje”, Zagreb, 1976);

Ada (“Ada”, roman, “Znanje”, Zagreb, 1977);

Lanjski snegovi (“Lanski snegove”, razkazi, “Nolit”, Belgrad, 1977);

Zoe (“Zoe”, roman, “Znanje”, Zagreb, 1978);

Skitam i pričam (“Skitam i razkazvam”, razkazi, “Prosveta”, Belgrad, 1979);

Od sedam do tri (“Ot sedem do tri”, roman, “Znanje”, Zagreb, 1980);

101 priča (“101 razkazi”, razkazi, “Znanje”, Zagreb, 1980);

ZHENSKATA STRANA NA SVETA

S *Belezhkite na edna Ana* se postavja syshtestvenoto nachalo na dosegashnija opus na Kapor, syshto taka, kakto tova tvorchestvo vnese v nashata sledvoenna kultura edna syshtestveno nova santimentalnost i kachestvo. Vyzniknalo v periferijata na “tekushtoto” literaturno proizvodstvo, publikuvano, razbira se, predvaritelno v prodylzhenija v edin (belgradski) sedmichen vestnik, prednaznachen predimno za *zhenska publika*, tova proizvedenie pokaza iznachalnata sposobnost na Kapor za psihologichesko preobrazjavane. Sled mnogo godini mnogostranno profesionalno pisane, toj, nakraja, napija zlatnata zhila na sobstvenata si dusha. Tova e onova *zhenstveno kachestvo*, koeto JUng v svoite razsyzhdenija za “animus”-a i “anima”-ta, schita za sistemna i znachima *cherta na istinskata myzhka chuvstvitelnost*. Sys svojata psihologija, zhenata e “vyzdejstvasht faktor” v zhivota na myzha, i po tozi nachin vinagi e “iztochnik na informacija za neshtata, koito myzhyt ne vizhda”. No tuk ne stava duma samo za tova, che otdelnijat myzh, bil toj dori pisatel, po vreme na syvmestnija zhivot popiva zhenskite cherti na svojata polovinka, kojato mu pokazva “pytishtata, ostanali nedostypni za negovite prekaleno malko lichni chuvstva”. Pri pisatel, kojto ima edno takova plodonosno sytrudnichestvo, oshte po-vazhno e tova, negovata “syotvetna subektivna gotovnost”... da se systoi ot “vrodena psihicheska struktura”, vyrhu kojato samo shte okazva vyzdejstvie zhenskoto vlijanie. Ponezhe samo “sobstvenata zhenstvenost na myzha” mozhe istinski da reagira na vynshnite i izkusni provokacii ot strana na zhenata i zhenite, i pri pisatel, u

kojto tezi osobenosti sydbovno sa syvpadnali, shte imame rabota s avtor, kojto izkljuchitelno, no nesyznatelno, shvashta zhenskata psihologija i taka ja izrazjava. Sys samoto tova, *takyv pisatel osvetjava zhenskata strana na myzhkata dusha, oshte podobre - zhenskata strana na sveta*, onazi, kojato v “myzhkata” literatura redovno se prenebregva. Bi moglo da se kazhe, che imenno onezi veliki pisateli v istorijata na literaturata, koito sa ni ostavili vpechatljavashti zhenski obrazi, sa bili nagledni primeri za taka rjadkata, *izkljuchitelna sposobnost na psihologicheskaya transmutacija*. Te ne samo sa otrazjavali “zhenstvenoto kachestvo” na svojata dusha, a sa proecirali onova, koeto v osnovni linii e potisnato. Kakto kazva Jung na syshtoto mjasto (“Odabрана dela...”, knj. 2; *O psihologiji nesvesnog* (“За psihologijata na podsyznanieto”), str 205-230; “Matica srpska”, 1977): “V podsyznanieto na myzha syshtestvuva nasleden kolektiven obraz na zhena, chrez kojto toj shvashta syshtnostta na zhenata...”. Kogato prilozhim tova pri pisatel, kojto se vzhiyava v psihologijata na svoja zhenski obraz, togava e jasno, che shte shvanem tova proizvedenie kato “proizlizashto ot negovata vytreshna zhenstvenost”. Po tozi nachin “anima kato feminium e (onazi) figura, kojato kompensira myzhkoto syznanie” i tova, koeto vyv vsekidnevnia zhivot eventualno dava kulturna i, v otnoshenijata mezhdu polovete, prisposobena lichnost, v literaturata mozhe da dade plod chrez otdelni realizacii.

V *Belezhkite na edna Ana*, koito poradi vsichko tova ot nachaloto i sys shturm zavladjaha zavidno mnogobrojna zhenska publika, Kapor otkri svoja kapacitet za psihologicheskaya pronicatelnost. Tuk veche ne stava duma za hrumpvane i za spekulacija, a za vytreshno, sledovatelno originalno izobrazjavane na nova kartina na sveta, harmonizirashta s dominantnite stremezhi na zhenskata polovina ot chitatelskoto

syslovie. Zatova *Belezhkite*, kogato bjaha publikuvani v kniga, bjaha syshtevremенно i razgrabvani, i, makar i neohotno, recenzirani. Dokato masa chitatelki vyzdigashe Kapor vyrhu piedestal na pisatel, kogoto “naj-setne mogat da chetat” - a bez da se zabluzhdavame, trjabva da znaem, che zhenite navsjakyde po sveta sa glavnija snabditel na inache oskydnite semejni biblioteki i, poradi tova, vozhdove na semejnoto mnenie za kulturata - shepa kritici prezritelno puftjaha. Kak izobshto mogat seriozno da se tretirat tekstove, koito predvaritelno sa bili publikuvani v zhenski vestnici, prednaznacheni, sledovatelno, za chetene, dokato zhenite pokorno sedyat pod frizjorskite kaski ili dokato v kancelarijata pijat bezbroj kafeta, lakirajki nokti ili odumvajki horata okolo sebe si, ili dokato v kyshti, v pauzata mezhdu gotveneto na sarmi i pochistvane prahata ot mebelite, prisednat za njakolko minuti na chetivo, koeto edinstveno im e po vkusa...? Tozi negativen mit, kojto obremenjava literaturata, otgledana v skuta na medijnata kultura, po princip napravi nashata kritika nechuvstvitelna kym finite cennosti, s koito Kapor e izpisal svoite, t.e. Aninite belezhki (nima toj ne bi imal osnovanie da kazhe kato parafraza na Flober: “*Ana, tova sym az!*”), vnasjajki v nashata *psihologicheski monotonna myzhka literatura* edin specifichen povej i duh. Onova, koeto sa propusnali dori i pisatelkite, u nas tolkova malko otdadeni na tezhkija trud na razkazvacha - naj-veche zatova, che iskat da podrazhavat na myzhkite si kolegi, podcenjavajki iznachalnata bybrivost na svoeto syshtestvo - go stori Kapor. Nehaejki za prezrenieto na sybratjata mu ot gildijata, toj, na stranicite na “zhenski vestnik”, znachi v *ramkite na opredelena polova segregacija*, kojato imenno i podbuzhda pylnata specifichnost na otdelnija pol (kakvoto i da govorjat inache za tova feministkite i tehnite podmazvachi), se razkri kato *pisatel*, na kojto nishto zhensko ne mu e chuzhdo. Ana ot *Belezhkite* e

mozhe bi edinstvenijat istinski, vyv vseki sluchaj nov zhenski obraz v nashata syvremenna proza: nikoj kato Kapor ne e proniknal s tolkova nezhnost v sveta na dneshnata mladezh, otvarajki se za nejnata po-dobra i po-krasiva strana.

TAJNITE NA GINEKEITE

Nachinyt, po kojto Momo Kapor se e kalil kato pisatel, izobshto e edinstvenijat sluchaj v nashata po-nova kultura i kato takyv e otlichen precedent. Izbegnal vsichki klisheta na iztyrkanata literaturna kariera, toj s chista spontannost i chuvstvo za modernoto, toj usyvyrshenstva svoja stil, rabotejki vyv vestnici, koito sa v prjak zagovor s vsekidnevieto. Predostavjajki bezbroj “materiali” i “tekstove” za tyj narechenite “zhenski vestnici”, toj trjabva da cherpi ot samija teren, *ot prozata na onzi zhivot, koito edinstven mozhe da byde zhivot na prozata.* Toj trjabvashe da pishe taka, che da byde ohotno cheten, a tova e shkola, kojato edinstveno oformja dobrija pisatel: nashite masmedii opravdaha funkcijata si naj-veche s tova, che nakaraha edin Momo Kapor da se samoproizvede (samorealizira). V tova negovo preminavane prez chistilishteto na “zhenskite vestnici”, chijto ljubimec ostana do den dneshen, vizhdam osnovnite cherti na edno podobno nachinanvie, koeto edva dnes pecheli po znachenie. Predi stotina godini golemijat hermeticheski poet Stefan Malarme sam olicetvorjaval cjal edin “zhenski vestnik”, i to kato mu bil izdatel i kato syshtevremенно pod desetina razni (zhenski) psevdonimi izpylval svoite broeve ot pyrvata do poslednata stranica. Negovoto spisanie “La dernière mode” izlizalo v Parizh ot juli do dekemvri 1874 god. (po povod na segashnoto prepechatvane za tova pishe G. Mariotti v “L’Espresso” ot 5.VIII 1979 god.), a Malarme syshtevremенно bil glavnija redaktor Marasken, vodeshtata modnata rubrika Margjorit djo Ponti, sytrudnichkata ot London mis Setin, vodeshtijat teatralnata, literaturnata i salonnata rubrika, gospodin IX, kulinarnijat ekspert SHef djo Bush djo Breban, italianskijat dekorator Marliani... i t. n. Poemajki tazi poredica roli i

govorejki s cjaloto vyzmozhno mnogoobrazie, koeto te nalagali, Malarme ne samo paradiral sys svojata virtuoznost (pri koeto izobshto ne parodiral svoeto “seriozno” literaturno nivo!), a syglasuval edna svoeobrazna *pohvala na zhenite kato chitatelki*. CHuvstvitelnostta mu, kojato napravila vyzmozhna podobna travestija, bila samo dokazatelstvo, che samo v neja se krie istinskoto razbirane na sveta, kojto inache se izplyzva na povyhrnostenoto, elementarno, grubo myzhko gledishte. Po povod na stila v tova spisanie - koeto toj izdaval po komersialni prichini, no nad koeto i mnogo godini po-kysno s nostalgija blenuval, kakto kazva v edno pismo do Verlen - e zabeljazano, che toj “feminiziral svoeto pisane, podrazhavajki na bybreneto v ginekeite”. Atmosferata na izkljuchitelnoto zhensko sybranie (ginekeja) mozhe da ima za myzha, kojto e izkljuchen ot nego, “aromata na velikite mydroslovni ezici”... Povyhrnostenoto bybrene sred zhenite, pri situacii, kogato te sa istinski onova, koeto sa, ot drugata strana na prinudata da igrnjat poetata rolja v myzhkija svyat, vsyshtnost “dokosva krajnite cennosti”. V istorijata na literaturata malko pisateli malko pisateli sa svarili zheni v tjahnata chastnost, a predreshvaneto na Malarme v rolite na syvetnichki, e samo edin opit na myzh da se vmykne v ginekeite.

Po podoben nachin i Kapor probi svoja pyt do dushite na chitatelkite, i to ne samo s izkljuchitelnoto si umenie da se postavi na mjastoto na svoite zhenski obrazi. *Negovoto razbirane na sveta e markirano ot zhenski cennosti*, ot onezi, za koito Romen Gari tvyrdi, che sa edinstvenite istinski cennosti na civilizacijata: nezhnost, sychuvstvie, nenasilie, uvazhavane na slaboshta, majchinstvo, vyobrazhenie... Kapor edinstven v nashata po-nova literatura, tvyrdja tova, useti nastypvaneto na *Epohata na Vodoleja*, znachi vremeto na syshtestvena smjana na cennostite, vremeto na zdracha na myzhkija shovinizym.

ZHenstvenija harakter na negovata (pisatelska) dusha ne mu dava vyzmozhnost obache da razkriva voajorski za myzhete tajnite na ginekeite - zashtoto, shtom obsyhdame tazi tema, dori i toj oshte ne e nadnichal v sauna, rodilno, frizjorski salon ili vyv foajeto na ginekologichna klinika, a tova vprochem ne e storila dori i Erika Jong, kojato lokalizira zhenskata dusha na pogreshno mjasto - a da postavja stojnostite na ginekeite v centyra na vnimanieto.

NOSTALGIJA I LIRICHESKI REALIZYM

Tezi “cennosti” u edin povestvovatel ne mozhem da otkriem v ponjatijata, vzaimosvyrzanite izrazi ili tezite. Tyj kato ne e eseist ili propagandator, istinskijat povestvovatel se izrazjava chrez razkrivane na syshtnostta na svoeto bitie, dokolkoto tova ne zvuchi prekaleno arhaichno. Taka *duhovnite stojnosti v prozata na Kapor* bih mogyl da identificiram sysystojanija, koito trajno se otrazjavat v negovite knigi: potrebnost ot nezhnost, ljubov i razbirane, toplina i syrdechnost, prijatelstvo, blagorodstvo i sydejstvie, sled tova lipsa na nasilie, grubost i mrysotija... koeto e obratnata strana na spomenatata potrebnost. Neka ne se kazva, che tova sa “obshti mesta” (banalnosti), te sa takiva: no kolkoto i da sa obshti i vechni, tolkova sa i progoneni ot (nashata) po-nova hudozhestvena proza ili ot onazi, kojato zhelae da se objavi za takava! Obezchovechenata epoha se gordee s obezchovechena literatura, amoralni pisateli ni nasilvat s mrysotiite na svoite dushi, kritika s obyrkani kriterii pada nichkom pred vsjaka nizost, pogreshno smjatajki ja za nova visota! Imenno za tova prozata na Kapor beshe prieta ot chitatelskoto syslovie kato posleden oazis, v kojato choveshkata potrebnost za chistota i toplina oshte izobshto mozhe malko da se utoli. *Osnovnite, sledovatelno obshti mesta na choveshkata emocionalnost i chuvstvitelnost, no, razbira se, izrazeni chrez syvsem specifichna avtorova mitologija, vinagi sa neobhodim stozher za vsjaka literatura, kojato misli da prosyshstevuva.* Vsichko drugo sluzhi za zabluda na prostotijata!

Kapor, po takyv nachin, dori i protiv voljata si, e borec za trajni cennosti: onova, mrysnoto, e padnalo v chast ot drugite, a na nego sobstvenoto syshtestvo mu e otredilo da predstavja izgubeni neshta. Zatova negovijat glas e taka otkrojavasht se sred vrjavata na syvremennata ni literatura, zatova stana vyzmozhno opredeleni cennosti da se provyzglasjat za *kaporovski!* Pri tova obiknoveno se ima pred vid nastroenieto na njakakva proza, dokolkoto tja e definirana s nostalgija, gradska mitologija, duhovitost, eskiznost, izvestna santimentalnost i drugi podobni. Govori se, sledovatelno, za strukturni i stilistichni osobenosti, koito veche sa prerasnali v tip “kaporovska” proza, no oshte poveche, makar i nesyznatelno, se namekva za cennosti, koito tozi pisatel pryv e otkril i nalozhil... Za da se doblizhim oshte poveche do vyprosnite cennosti, ne e izlishno da si posluzhim tykmo sys spomenatata inversija, a imenno chrez beglo razkrivane na “kaporovskoto nastroenie”, ot drugata strana na vsjaka kritichno-teoretichna preciznost.

Nostalgijata po minaloto e dotolkova syshtestven element ot emocionalnostta na Kapor, dokolkoto tova izobshto e oporna tochka za vseki pisatel, kojto ne e futurolog! Povestvovanieto po definicija se osnovava na onova, koeto se e sluchilo, koeto e minalo, na onova, koeto provokira, presydzava, na onova, koeto se prizovava za tyrsene na izgubenoto vreme. Deloto na Kapor vsyshtnost po vreme syvpada s onova techenie, koeto modno trygna v “operacija nostalgija” na planetarno ravnishte, no mislja, che toj ne e syshtestveno definiran ot nego. Tova syvpadenie blagoprijatstva za negovata populjarnost, no e opredeleno po-tajno ot neja! “Negativnoto”, koeto nashata kritika misli, che e otkrila v tazi kaporovska nostalgija po chetirijsette i petdesette godini, obache, e onova, s koeto tja ne e sviknala. Stava duma za vseobhvatzata situiranost na povestvovanieto na Kapor, za absolutnata “konkretnost” na

negovite danni, za *realizma na nostalgijata*, kojto prevryshta vsichko v razpoznavaemo. Po stypkite na naj-dobrata svetovna proza, Kapor dyrzhi svoeto povestvovanie zdravo prizemeno, taka che chetenoto e neposredstveno obnovjavane na dejstvitelnostta v proporciiite na “izmislen” razkaz. Takyv vid pisane ne e poznat v nashata po-nova literatura, ta zatova v njakoi krygove e oceneno kato “reportjorsko”, “povyrhnostno” (obyrnete vnimanie: zatova, che e precizno v posochvaneto na konkretni detajli, zatova e povyrhnostno!), a negovata sila da razvylnuva e sgromoljasana do evtina nostalgija. Za shtastie, vyzstanovjavajki v *Provincialist* i vyv *Foliranti* chetirijsette i petdesette godini, Kapor e sybral takava *kolekcija avtentichni kartini*, che sega pone mozhem da uznaem edinstveno ot tazi kolekcija kak sme zhiveli! *Negovijat liricheski realizym ni sluzhi kato kolektiven kalejdoskop, kato “kniga-pismo”, kato “dnevnik”, kato “kniga-herbarij”*, kakto sam obryshta vnimanie na tova vyv *Foliranti*.

Zashto kazvam “liricheski realizym”. Zashtoto, napuk na cjalata poznavаемост на minaloto, vypreki vsichki slozhni danni, koito tochno opredeljat edno vreme, Kapor ne lishava svoja razkaz ot nuzhnata doza “poetichnost” ili, kakto bi kazal toj “falshiva neprinudenost”. Ne mu e do tova da demistificira neshto ili njakogo dokraj, zashtoto syznavi tova, che bi izpadnal v grub realizym, kojto e otdalechen samo na krachka ot vulgarnostta, primitivizma i nizostta. Pak bih citiral dumite na Romen Gari (ot knigata *La nuit sera calme*, Gallimard, 1974): “CHovek bez choveshkata mitologija e varvarin. *Ne mozhem da demitizirame choveka, bez da stignem do duhovnata nishteta, a duhovnata nishteta e vinagi fashistka, zashtoto, kogato syshestvuva duhovnata nishteta, togava njama prichina da se vyzdyrzhave.* Civilizaciите vinagi sa bili poetichen opit, nezavisimo dali stava duma za vjara ili bratstvo, da se izmisli

mit za choveka, edna mitologija na cennosti, i da se napravi opit da zhiveem v tozi mit, ili pone da se priblizhim do nego, da go vypliytim v ramkite na edno obshtestvo”. Lirichnoto v realizма na Kapor, tova e porcija vyobrazhenie, poetichno, konvencionalно, koeto pridava na minaloto negovoto mitologichno izmerenie, sledovatelno chovechnost, kojato samo osobi, v ljubeni v duhovnata nishteta, mogat da schitat za “santimentalen balast”.

REABILITACIJA NA NORMALNOSTTA

Gradskata mitologija e vrasla estestveno v prozata na Kapor blagodarenie na fakta, che toj e gradski chovek ot koren. *Koren za choveka e deteto* i vsichko onova, koeto go pravi takyv. Kapor reshitelno e opredelen ot vremeto na oformjane na dushata, ot osnovнite vpechatlenija, koito nikoga ne se zabravjat, i toj gi izvezhda v svojata proza kato trajno emocionalni konstanti. Pechatyt na grada e postaven vyrhu cjalostnoto razkazvane na Kapor i po tova trjabva da go schitame istinski i cjalosten pisatel v tozi aspekt, pone kogato govorim za nashata po-nova proza. Pozvoljavam si da tvyrdja tova ne poradi prichinata, che bih omalovazhaval ili propuskal da zabelezha uchastieto na oshte njakolko nashi povestvovateli v izgrazhdaneto na modernata gradska mitologija, a zatova che nito edin ot tjah ne e reshil kato Kapor svojata zadacha na sociolog. Da, imenno tova, ni poveche, ni po-malko! Silata na Kapor da razvylnuva, zhivoto spomnjane, predizvikvano ot povestvovanieto, mozhe v tozi sluchaj da se oceni kato svoeobrazen *pohvat na modernata gradska mikro-sociologija*, a imenno, obnovjavajki edno vreme i sortirajki svojata kolekcija ot kartini, Kapor s fino umenie pochti vyv vsjako izrechenie vgrazhda tochni danni, koito po vreme i prostranstvo situirat razkaza. Bez da se boi ot lokalnata okraska, toj imenno ot neja izgrazhda svoeto sydyrzhanie: tova, koeto drugite povestvovateli zaobikaljat - edni zatova, che njama kakvo da kazhat, drugi, zashtoto misljat, che universalnostta e po-trajna - pri nego e prevyrnato v samata syshtnost na proizvedenieto. Desetki i stotici lokalni danni, fakti, asociacii, imena, anekdoti, suma ti i

“obshti mesta”, opisanija, skici, zaglavki, obrazi i tipove ne sluzhat na Kapor samo za “grund” ili kato “kolorit” za razvivane na “dejstvieto”, a te predstavljavat samite sluchki...

Syzdavajki po tozi nachin vpechatljavashta atmosfera, bilo to razkaza za detstvoto v Sarajevo, letuvaneto v Dubrovnik, sledvaneto v Belgrad, pytuvaneto do Nju Jork, bezdelniceneto na Ada, chinovnichestvaneto v njakakva kancelarija, *Kapor vsyshtnost presydzava modelite na vsekidnevnija zhivot*. Vsichko u nego e dejstvitelno, i vsichko u nego syshtevremенно e i imaginerno: mitologijata se gradi ot “mitemi”, znachi ot kysove dejstvitelnost, izpylneni sys sila na vyobrazhenieto i sila da razvylnuvat, no takia che kato cjalo ne poluchavame elementarna suhoparna rekonstrukcija, a fantastichna mreza, kojato e neshto poveche. Kartini na vremeto blikat v prozata na Kapor: cvetove na denja i noshtta, anekdoti, filmovi zvezdi ot edno vreme, krilati frazi, neshta koito v momenta ni opredeljat, zhargon, navici, bljanove... “Da byda svidetel”, kakto kazva v *Provincialist*, tova e kopnezhyt na Kapor. V tozi smisyl toj ima izkljuchitelni kachestva, ot onazi strana na iztyknatata veche sila da razvylnuva: mislja, na pyrvo mjasto, za *precenka na neshata kato medii na vremeto*, koeto shte stane jasno, kogato spomena roljata, kojato v opredeleni periodi mogat da imat dadeni obekti, novovneseni artikuli, modni neshtica i drugi podobni, kakto na vremeto tova sa bili domashnite sapuni, fystychenoto maslo, prahyt DDT, kakaoto, kakto tova vednyzh e manijata po dzhaza ili Dzhejms Dijn, modata na zhurovete, manijata da se hodi v “Kinotekata”, pojavata na tranzistora, havlienite kyrpi, modata na kubchetata led v pitieto i t. n. Kato nikoj predi nego v nashata proza - tuk podsilvam svoeto tvyrdenie - Kapor s takova *chuvstvane na predmetite kato medii na vremeto* zakotvja svoeto razkazvane, pravi go dostoveryo, prisystvashto i go zastrahova protiv stareene. Pravejki sekciya na gradskata mitologija,

prenasjajki ja sega v otlomkite ot “mitemite”, no predavajki ja syshto taka i v po-shirokite ochertanija na nejnata atmosfera (presydzavajki duha i aromata na gradskite, glavno belgradski, ulici i kafeneta, parkove, mesta za razhodki i izleti, klubove, domashni sybiranija, kino-zali, barove, kancelarii i redakcii, uchilishta i akademii, studentski obshtezhitija, njakogashnite tancovi zabavi, kurorti, filmovi studija...), Kapor izgrazhda slozhen sobstven svyat, po-cenen ot vsichko, koeto e otminalo. Na praktika, *toj postavlja svoja znak za avtorsko pravo vyrhu edna epoha*, i kojto i da se reshi na podobno nachinanie, neminuemo shte mu byde lepnat etiket kato “kaporov” eklektik. Predmetite kato medii na vremeto (za koito bi moglo da se napishe otdelno ese), na atmosferata i situacijata na edna epoha, Kapor sybira v “belezhki”, koito samata negova Ana naricha “sbirka banalnosti”... Tazi samoironija neprekysnato barabani pod cipata na negovata nostalgija: Kapor e prekaleno duhovit, za da ne byde gotov na vsjakakyv obrat. Tuk obache “sbirka banalnosti” vzimam v naj-dobrija smisyl: tova sa onezi banalnosti, koito ni opredeljat, s koito zhiveem, koito predstavljavat naj-goljamata chast ot nasheto syshtestuvuvanje, banalnostite, bez koito ne mozhem.

Imenno otkritoto priemane na istinite ot zhivota s cjalata im banalnost e cennoto v povestvovanieto na Kapor. Noj ne mistificira svoite obrazi, ne gi predstavja kato pylneni ptici, natypkani s psevdo-mydrosti, s izgyzici, vsyshtnost, s kakvito nashite beletristi uspjaha do dnes da otblysnat ot svoite i knigi i naj-dobronamerenite chitateli. Obrazite na Kapor zhivejat prostichkija zhivot na obiknovenite hora, a prostoto, vse pak, e naj-trudnoto, koeto otdavna veche e fraza. Ne govorja za prostotata, svedena do grub realizym, zashtoto go svalihme ot dneven red: Kapor ne e pisatel, kojto nadnicha v chuzhdite krevati (ili oshte po-losho: ot onezi pisateli ili pisatelki, koito

mazohistichno opisvat i mitologizirat sobstvenata si fiziologija), ne se prokradva v obshtestvenite klozeti, ne prosledjava nishtozhestvata, pijanicite, nasilnicite, ubijcите, ludite, psevdofilosofite i podobni kompanii, taka ljubimi na nashite koronovani novi povestvovateli. Prostotata i obichajnostta tuk ne sa sinonimi za prostotija i mrysotija, a za otkritost kym krasotata i ljubovta, duhovitostta i prijatelstvoto... Predstavete si, kakva rjadkost samo, che chitatelite zhadno da ja popivat! Tozi prizvuk na *reabilitirana normalnost*, onazi normalnost, kojato ne e izcheznala ot zhivota, makar che veche e progona na literaturata, naj-silno otekva v proizvedenijata na Kapor. Stava duma, znachi, za "banalnosti" kato obshti mesta na humannostta, koeto e onova poznato neshto, koeto vryzva chitatelite za knigata. Tova e pisatelska "tajna", kojato (u nas) poznavat malcina: literurnite istini ili mydrosti trjabva predvaritelno da sa izvestni, znachi pulverizirani v duha na vremeto, za da gi poznaem v pisatelskata formulirovka i gi priemem s vyodushevlenie. Onezi avtori, koito forsirano izdigat kuli ot mydrosti, se izlagat na opasnost knigite im da se srinat kato kuli ot karti: prosto shirokite chitatelski sloeve njamat vyzmozhnost za komunikacija, ponezhe v tezi izjavlenija njama kakvo da poznajat kato svoe. "Banalnostite" na Kapor veche otdavna cirkulirat okolo nas kato mitemi na vsekidnevnata kultura, no edva negovata sposobnost da gi ulovi i otnovo lansira, gi pravi cheteni. V tova e nepreodolimata privlekatelnost na negovata duhovitost, "*charyl'* - oshte edno netooretichno oboznachenie, koeto izkljuchitelno tekstovete na Kapor mogat da ponesat - kojto pravi vyzmozhno bukvalno *naslazhdenie pri cheteneto*.

PECHATYT NA MASMEDIITE

Gradskijat folklor v prozata na Kapor, kogato govoril bilo za Sarajevo, bilo za Belgrad ili Nju Jork, se osnovava na povestvovatelna tehnika, kojato e syshtestveno razlichna ot razletostta na chetivoto, osnovano na ruralnija (selski) folklorizm. Njama da e presileno tvyrdjenieto, che stilyt na selskoto povestvovanje syshtestveno e opredelil nashata sledvoenna proza. V nego poznavame tvyrdoglavata uporitost v tegleneto na brazdata, v nego otekva umorata sled prodylzhitelnata rabota, v nego shumi tradicijata na sedjankata, dylgite mydruvanija kraj ogynja, v nego e prozira poslovichnata pouchitelnost na dedite, tajnstvenostta na noshtta, straha ot tajnstveni sili. Obache nashata proza ostavashe pod tozi pechat selska i togava, kogato tylseshe ubezhishte v njakoja druga fabula! Istinskijat ezik i duh na grada, znachi, na onazi svremennost, kojato opredelja preobladavashtija kryg v dneshnite chitatelski sredi, do dnes edva e oformen. Edva pisateli s useta na Kapor, koito v korena si sa gradski hora, vyzpitani v skuta na masmediite i s absolutno otkrita chuvstvitelnost, mogat da revolucionizirat tazi tradicija. Tozi *prelom* mozhe da se otchete vyv vsichko - v strukturata na ezika i tehnikata na izrechenieto, v kompozicijata na razkaza i v upotrebata na epiteti, v kulturnija kontekst, v montazha i v kadriraneto... Ne upotrebjavam sluchajno njakoi poznati termini ot tehnologijata na proizvodstvo v svremennite audio-vizualni medii! Kapor e pridobil pisatelska zrelost chrez vsestranno angazhirane v radioto, televizijata i vestnicite, koeto mu e dalo izcjalo *razlichno useshtane na vremeto* ot onova, koeto (u nas) imat konvencionalno literaturno vyzpitane pisateli. V spomenatite medii toj se nauchava na byrzo i lovko govorene,

direktno obryshtenie i efektno pravene na dialog, priema praktikata na montirane na epizodite i momentnoto syzdavane na atmosfera s njakolko dumи. Modernostta na negovata proza - bez symnenie, napoena s vlijanie ot amerikanskija roman, pri koeto, ot komparativna gledna tochka, ne mozhe da se podmine Kaporovija prochit na “Spasitelja v ryzhta” от Selinndzhyr - se osnovava do goljama stepen na direktnoto navlizane v “dejstvieto”. Toj ne razkazva “ab ovo”, a vednaga trjasva “in medias res”, tochno kato vyv film: ot pyrvite kadri trjabva da stane jasno za kogo i za kakvo stava duma, koj i kakvo, kyde i koga govori na kogo i zashto, s kakvi efekti... Takava tehnika e opredelena ot vytreshno bogatstvo, zashtoto vsichko onova, koeto mozhe da se izreche - mozhe da se izreche kratko. Ako ima njakakvo “poslanie”, po-goljamo ili po-dylboko ot sobstveno izrechenie, Kapor sigurno bi go izpratil (na svoite mnogobrojni chitateli) s telegrama ili s pismo (a kolkoto struva - struva), kakto pyk mnogo nashi pisateli edna novela na Kapor biha ja razteglili na roman, a negov roman - naj-malko na trilogija!

Otpечатъкът на масмедиите, от koito e proniknato povestvovanieto na Kapor, e syshtnostnoto opredelenie na negovata gradska mitologija. Ne trjabva da se podminava razbира se i uchastieto na *belgradskata kafanska shkola*, onazi svremenna tradicija na uvlekatelnite razkazvachi, kojato desetiletija nared e formirala izkljuchitelni razkazvachi, no mnozinstvoto ot koito , za syzhalenie, prahosaha talantite si ustno. Kapor obache izvlichia opredelena pechalba ot dylgogodishnoto si stazhuvane po tezi “klubove”, i v negovata proza na bezbroj mesta otkrivame tipichni kafanski ostroumija, obrati i zhargon, koito vse sa cenen prinoss kym negovoto povestvovanie. Tazi praktika obigrava byrzinata mu da otgovarja na zadevki i go nauchava da pravi apostrofi, ot koito dnes

negovite tekstove prosto prashtjat. *Kafanite sa negovite universiteti*, a tazi izkonna obshtitelnost prerastva v najgoljamoto dostoijnstvo na negovata proza. Za nego mozhe da se kazhe, che obicha horata: tova syshto e vpechatlenie, v koeto chitatelite ne se lyzhat! Obladan ot obshtitelnost, Kapor pravi ot neja izvor za svoeto razkazvane, cherpejki ot samija iztochnik na komunikacijata. *Toj ne e mizantrop* kato mnozinstvoto nashi pisateli, koito predobeda mrazjat samite sebe si, a sledobeda - celija svyat, a chovek i pisatel, estestveno otkrit kym vsichko choveshko. Neshto, koeto v njakoj drug sluchaj bi zvuchalo kato fraza, tuk e literaturen fakt: literturnijat svyat na Kapor e izgraden ot negovi prezhevjavaniya i prijatelstva, a tova e osobenost i otlika, na kojato rijadko se popada.

Kato uvlekatelen razkazvach i syzdatel na vicove, kato *originalen razkazvach*, Kapor se chuvstva v pisaneto kato riba vyv voda. *Humoristichnoto chuvstvane na sveta*, vinagi dalech ot zlobata, satirata i cinizma, harakterizira negovija razkaz s opredelena toplina i syrdechnost kato kachestva, koito edva sega - chrez negovo posrednichestvo -se zavryshat v nashata literatura. S uho, gotovo za vseki anekdot, imenno s *zhenski uset kym kljukata*, toj plete pritchi, chrez koito dneshnjat zhivot se okazva izdignat do edna avtentichna mitologija! *Duhyt*, s kojto *obviva* goloto svedenie (tova e bukvalno *duh-ovitost*), pravi tekstovete mu oduhotvoreni. Ottuk, tova veche ne e nikakvo "reportjorstvo", no mozhe da se stori "povyhrhnostno" za njakoi suhoparni skeptici, zatova che ne syzirat kak se *ree nad prostotata*. Hronikata na epohata, obvita s oblozhkata na vyobrazhenieto e prenesena v literurnata dejstvitelnost taku ubeditelno, che chitateljat naj-hesto se pita kakvo v negovija razkaz e "dejstvitelnost", a kakvo e "izmisleno"... Trjabva da se otseche: u Kapor vsichko e dejstvitelno, zashtoto vsichko e pito ot izvora, znachi ot samata dejstvitelnost. *Prevryshajki*

poznavame modeli ot vsekidnevnija zhivot v specifichna sobstvena mitologija, toj syzdava proizvedenija, koito sa veche chast ot “dejstvitelnata” dejstvitelnost i koito sa absoluten literaturen fakt. Za primer na interferencijata mezhdu “kaporovskata” dejstvitelnost i samija zhivot mozhem da vzemem tova, koeto neprekysnato stava s negovija zhargon i idiomi.

OBSHT ZNAMENATEL NA KOLEKTIVNOTO VYOBRAZHENIE

Imenno ot “Belezhkite” ta do “Zoe” Kapor oformi edin *specialen ezikov substrat*, systaven ot gradskija zhargon, kafanski kalamburi i kulturen kontekst, ot koeto se e poluchilo edno “kojne” (ezikova smes) ot absolutna originalnost. Kapor si igrae s ezika na vsichki negovi niva, ot prostoto razmestvane na dumite do slozhnite asociacii, koito mogat da se razberat samo ot kulturnija kontekst, ponjakoga lokalен, ponjakoga universalen. Njakoi ot tezi frazi, kato kafanski kalamburi, sa izvestni otdavna, no Kapor prvy se doseshta kak da gi napravi literaturno funkcionalni. Vprochem, kolkoto sam vzima ot ezikovata dejstvitelnost, tolkova j vryshya: tuk imam pred vid negovija zhargon ot “Belezhkite”. Opredelenata preciznost na Aninite izrazi, njakoi umalitelni, idiomi i neologizmi neobichajno byrzo preminaha v obshta upotreba. Vypreki che Kapor izpolzva v “Belezhkite” predimno majtapchijskija ezik na njakoi mikro-socialni grupi, znachi na njakoi kompanii, chitatelite ot cjalata strana go shvanaha kato specifichen “belgradski” zhargon! S obratno vyzdejstvie tozi zhargon navleze v po-shiroka upotreba, makar che po syshtestvo nikoga ne e bil govor na makro-socialni grupi! Taka tozi pisatel uspja da okazhe vlijanje vyrhu ezika na naj-shirokite chitatelski krygove, ako njakoj znae za po-goljam ili po-dobyr kompliment kym njakoj svremenjen pisatel, molja neka zapovjada da go kazhe! Obache tova, koeto bi trjabvalo da byde predmet na istinsko lingvistichno prouchvane, zasega e samo predmet na zadovolstvo i vyodushevlenie sred chitatelite. Mozhe bi taka e i po-dobre.

Zashtoto tozi populjaren pisatel ponasja obratnite udari na sobstvenata si populjarnost: onova, koeto se haresva, kakto po premylchavane se schita sred nashata literaturna obshtestvenost, sys sigurnost ne e s koj znae kakva stojnost. Njama nachin, a i neobhodimost, osven ponjakoga pri polemichnite obzori na njakoi kritiki, otpraveni kym knigite na Kapor, tova da byde oboreno. Tradicionnoto bolezneno reagirane na nashata kritika na onezi novi proizvedenija, koito njamat pretencii za “duh na tezhest”, v stila na selskata ili, koeto e oshte po-losho, na gradskata mydroslovna proza, bi moglo da se nareche nein “*balkanski kompleks*”. Tova e syprotiva sreshtu literatura s nova chuvstvitelnost, a smjatam, che s primera na Kaporovata proza posochih za kakva chuvstvitelnost stava duma. Vnushavajki ni, che Kapor e “lek” pisatel, zatova, che pishe razbiraemo i prosto, efektno i ocharovatelno, tazi kompleksoidna kritika otkriva sobstvenoto si zatrudnenie za razbirane na literaturata. Ne vizhdajki *duhovnata emancipacija*, kojato Momo Kapor osyshstvi v nashata proza, osvobozhdavajki prostranstvo za *stojnostite za “zhenskoto” razbirane na sveta*, izgrazhdajki specifichna *gradska mitologija*, vyvezhdajki duha na *masmediite* v tehnologijata na prozata, *vyzdejstvajki vyrhu ezikovoto obshtuvane* i t.n., nego go obvinjavat, che se podmazva na povyrhnostnite chitateli... Istinata e tochno obratna: s tova, che umee da syzdava *proza*, kojato se predlaga kato *obsht znamenatel na izkljuchitelno goljamoto kolektivno vyobrazhenie*, ot izvrshva neshto trudno i seriozno, dalekoobhvatno i trajno!

101 RAZKAZI ILI SPOT STORY

“101 razkaza” sa imenno nagleden primer za spomenatite otliki na Kapor kato pisatel. Treniran ot praktikata si masmediite da govori ili pishe v ramkite na opredelen “minutazh” ili opredelen broj kartichki, toj dovezhda svojata prirodna darba na razkazvach do syvyrshenstvo imenno v kysija razkaz. Onova, koeto za drug bi bila prekalena konvencionalnost ili mychitelno ogranicenie (napr. tochno opredelen broj redove za razkaz), na nego mu dava vyzmozhnost dokraj da oshlajfa svojata tehnika. Kapor otiva v tova otnoshenie tolkova dalech, che ponjakoga e v sistojanie da napishe razkaz po-kys ot edna stranica! Tezi negovi *ednominutni valsove* sa kompozirani i izpylneni s javno udovolstvie i nakraja ne e vazhno, ako ponjakoga sa se pojavili po formalna prinuda (napr. da se zapylni “dupka” v njakoja vestnikarska rubrika). Drug vypros e dali tezi kratki izlozenija mozhem da narichame razkazi, vmesto, mozhe bi po’ za predpochitane, skici, anekdoti, medaljoni i pod. Obache, kakto modernijat “*short story*” ili kys razkaz pretyrpja prez poslednite desetiletija njakoi izmenenija, osobeno blagodarenie na intermedijnata kontaminacija (da rechem: smesvaneto na otlikite mezhdu razlichni medii), tozi teoretichen vypros ne e osobeno vazhen. Osven vsichko, literaturnata teorija slabo otrazi spomenatoto smesvane, zavisnosti i vyzdejstvija na edni medii vyrhu drugi, i zatova vse oshte visi vyv vyzduha vyprosyt, dali modernijat razkaz e zadylzhen na novovyzniknalata “televizionna literatura”, kakvoto e otnoshenieto na radio-razkazite klasicheskite beletristichni formi, dali i dokolko se zabeljazva vlijaniето на комикса (!) vyrhu modernata pisatelska tehnika, respektivno dokolko procedurite na kolazhirane i tekhnikata na montirane (specifichni za kinoto i televizijata) sa

doprinesli za novite literurni formi, а за syzhalenie naj-malko opoznato i objasneno e znachenieto na vzaimootnoshenijata mezhdu presata (dnes naj-staroto sredstvo za masovo osvedomjavane) i syvremennata literatura...

Tyj kato tuk ne mu e mjastoto da se zanimavame s vsichki tezi vyprosi, dostatychno e da pripomnim, che Kaporovite razkazi prosto sa popili cjalata tazi slozhna vzaimozavisimost na syvremennata medijna kultura i che ja otrazjavat po nachin, kojto se vyzpriema ot chitatelite spontanno i intuitivno. Nikoj ne trjabva da ubezhdava chitatelite na Kapor, che si imat rabota s dobra i istinska literatura (koeto chesto se nalaga pri mnogo ot nashite avtoritetni pisateli, zadyrzhani edinstveno ot apologetikata na kriticite da ne potynat v beznadezhna anonimnost), tyj kato te useshtat tova s cjaloto si syshtestvo. Pisateljat i publikata zaedno plavat po syvremennata *medijna reka*, po edin i sysht nachin potopeni v sybitijata, koito ni obkryzhavat, a komunikacijata mezhdu tjah se osyshtestvjava momentalno, svetkavichno i e pylna s podsyznatelno razbirane. Znachi, Kaporovite razkazi *predavat onzi duh na modernost, kojato e vdyhnovila samite tjah*, kato ot formalna i tehnicheska gledna tochka chesto se otdalechavat ot “klasicheski” razbiranija *short story*. Zarazen ot vsichki izrazni formi na *syvremennija gradski folklor*, Kapor nesyznatelno prigazhda razkazite si kym tezi formi, a kolkoto ponjakoga da se otdalechava ot tradicionnoto ponjatie ‘kratyk razkaz’, tolkova, po absolutno novatorski nachin, se priblizhava kym edno novo ponjatie. Iskam da kazha, che negovite razkazi i “ednominutni valsove” bljasvat s verbalna trogatelnost, kojato e tekstuallen analog na audio-vizualnata obraznost na njakoi fenomeni na syvremennata civilizacija. Taka tezi razkazi mogat da se oprilichat na svoebrazna specifichna karikatura ili na anekdotna forma na televizionna EPP programa, ili na radio-poslanie, ili na

zhizneradostta i uskorenostta na njakoe “multfilmche”... Zatova, za njakoi ot negovite razkazi vmesto termina *short story*, alternativno bih predlozhil *SPOT STORY*, podobno na onezi TV klipove, kratki i vpechatljavashti “impresii”, koito mogat da bydat snimani i izlycheni v razlichni programi i s razlichni celi, varirajki ot reklamni objavi prez anekdoti, ta do kratki prilozhenija kym njakakvo po-dylgo predavane. Kaporovijat “spot story” po svoeto raznoobrazie sigurno e edinstven v nasheto po-novo literaturno tvorchestvo, ponezhe e pokazatelen primer za znachitelna vzaimozavisimost mezhdu mediite...

Estestveno, Kaporovite 101 razkaza – izbrani tuk ot veche publikuvani knigi, no v mnogo sluchai preraboteni i, osven tova, pridruzheni ot novi razkazi, izvestni samo ot vestnici i spisanija – sega njama da komentirame samo ot gledna tochka na tjahnata tehnicheska virtuoznost. Tja bezsymmeno e znachitelna dotolkova, che zadovoljava nuzhdite na segashnoto nervozno chetene (kratkost, dialogichna forma, duhovit kontekst, poanta), no renometo na Kaporovite razkazi se e utvyrzhdavalo s godini i prodyzhava da raste blagodarenie na njakoi tehnii tematichni psihologicheski harakteristiki. Duhovnjat obhvat na tezi razkazi syshto se razpoznava vednaga, zashtoto Kapor e uspjal da zapazi za sebe si njakoi *privilegirovani mesta v choveshkata chuvstvitelnost*. Tova sa mesta – kakto veche spomenah – ot koito nashata “vissha” hudozhestvena proza e dezertirala: bilo v tyrsene na shokove i golemi senzacii, bilo ot avtorsko bezsilie kato chastni lica da izpitvat kakvoto i da bilo kym tjah. Stava duma za *emocionalnite konstanti na choveshkoto bitie*, koito hudozhestvenata pretencioznost prez tozi vek objavila za sentimentalni, evtini i sylzlivи. Tova sa, naprimer, neobhodimostta ot chistota v choveshkite vzaimootnoshenija,

izpitvane na ljubov kato syshtestvena emocija, tirsene na neshto, v koeto mozhe da se vjarva...

Paradoksalno e, no “visshto” izkustvo uchi horata na cinizm i nedoverie, vyzpitavajki pokolenija, koito schitat moralnata si invalidnost za izvinitelna, zashtoto namirat za neja opravdanje imenno v tazi literatura. Vprochem, otkazvajki da se vkljuchi v nadprevarata za otkrivane na novi i novi choveshki nizosti, za da se dokazhe s tjahnoto shokirashto povedenie, che takova pisane e izkustvo, Kapor se zadovoli s onezi privilegirovani mesta, koito trjabva da se reabilitirat. Obache, neka byde jasno: Kapor ne lustrosva choveshkite chuvstva i postyptki, za da mozhe da byde obvinen, che izopachava dejstvitelnostta, a prosto ne schita, che cukaloto e kladenec, ot kojto mogat da se cherpjat psihoanalitichni istini za horata! Rovene iz fekaliite, vyzbuzhdane kraj ginekologichni stol, razhodka pod ryka s ludi – Kapor predostavja tova na pisatelite s pretencii za “vissa” hudohestvena pravdivost, a sam razrabortva onova, koeto go radva, koeto vse oshte mozhe da byde neizmyrseno. Pri tova mozhe da predstavja i dramatichni aspekti v zhivota na svoite obrazi – razdjala, brachni konflikti, preljubodejanija i podobno – bez da gi prinuzhdava da uchastvat v nechisti rituali, s koito njakoi pisateli se gordejat. Vsichko mozhe da se kazhe, bez izpolzvane na mrysni dumи, vsichko mozhe da se opishe bez vyrgaljane v kalta, vseki trepet mozhe da izleze najave, bez da e neobhodima namesa na sanitari. Zashtoto, vse pak, na tozi svyat preobladava normalnostta na srednostatisticheskija chovek, a zashto nashata literatura e naselena s bolni, perverzni, zlodei i razvratnici, obratno proporcionalno na dejstvitelnostta, tozi vypros nashata kritika dori ne e postavila, a kamo li da go reshi.

Spored men tova, che Kapor otstojava psihologicheskata normalnost na sveta, e imenno onazi otlichitelna cherta, s kojato

negovite razkazi taka magnetichno izlychvat, privlichajki ogromna chitatelska auditorija. Te *reabilitirat chuvstvata*, koito nashata proza dovchera sramezhlivo krieshe, i v tova e bezspornata im zhiznenost. Imenno v tozi sbornik popadame na redica ljubovni razkazi, koito inache sa istinska rjadkost v dneshnata (ni) literatura. Bilo kogato si spomnja za minala, izgubena momcheshka ljubov, bilo kogato govorи за intenzivni chuvstva, projavjavashti se v momenta, bilo kogato otkriva myzhe na sredna vyzrast, koito se vpuskat v avantjura s mladi momicheta – Kapor vinagi postavlja udarenieto vyrhu poetichnata linija v tezi otnoshenija. Goljamata choveshka potrebnost ot ljubov ima v liceto na Kapor svoja trubadur, bi moglo da se kazhe – nesyvremenен poet, kojto kato po chudo sreshta razbirane sred mnogo syvremennici! Tova, vprochem, e edna neizcherpaema duhovna oblast, kojato choveshkoto ljubopitstvo nikoga njama da spre da prouchva: dali ljubovta e “staromodno” chuvstvo, neumestno v syvremennija svyat, v kojto preljubodejanija, promiskuitet i prostituirane diktuvat otnoshenijata mezhdu myzhe i zheni? Njakoi pravjat insinuacii, che imenno poradi tazi nostalgiya po romantikata nashijat Kapor e beznadezhno ostarjal pisatel, no mozhe da se tvyrdi, che naprotiv, trogatelnostta i stojnostta na negovata literatura e v tova, che *ne zhelae da se primiri s takava dejstvitelnost!* Kapor ne lyzhe, che tozi svyat e po-dobyr, otkolkoto e, nito pyk e naiven chovek, kojto da se ostavi da go vodjat za nosa: toj samo razkazva za dobrite (ostanali ili trajni?) strani na choveshkata dusha, za mestata, na koito sme oblagodelstvani kato hora, za chuvstvata, koito edinstveni mogat vse oshte da ni pomognat da oceleem...

Razpoznavashti se po psihologicheskite si harakteristiki, tezi razkazi obhvashtat i ljubimite kaporovski temi, zaobikaljashta sred i situacii, po koito vseki veren chitatel lesno

mozhe da go razpoznae sred desetina drugi literaturni obrazci. Tova e poemaneto ot mladezha na pytja ot provincijata do golemija centyr, tova e mechtata za kariera po belija svyat, tova e razkaz za izrastvane i uspeh, a sled tova – za nostalgiata po otminala ljubov, tova e, nakraja, vechnoto zavryshiane na bludnija sin, ako ne v rodnija grad, to pone v rodnoto mjasto na civilizacijata – znachi na JUG... *Mladost-starost; provincija-centyr; rodina-chuzhbina; zrelost-nostalgija; grad-letuvane*: v tezi oponiciji Kapor e otkril redica ot svoite naj-dobri temi, sychinjavajki razkazi, izpylneni s anekdotnost, santiment, pylnokryvna zhiznenost i duhoviti poanti. Tezi *spot stories* majstorski tematizirat sledvoennite godini na nasheto vreme – ot momcheshkite prezhivjavaniya na Kaporovite prototipi njakyde prez petdesette godini, prez tehnite studentski avantjuri prez shestdesette godini, che do naj-novi dni. Trjabva da priznaem, che Kapor poveche pravi disekcija na minaloto, otkolkoto da se zanimava s naj-aktualnite harakteristiki na epohata, zatova v negovite razkazi njama da otkriem duha na modernostta – toj napravo ni obsebva. Kato izsledovatel na prezhivjanoto, v tyrsene na izgubenite znaci na vremeto, toj e izbral svojata epoha, bez da se nadprevarva s po-mladite pisateli, na koito podobre priljaga rok-mantaliteta. Zatova toj izkopava ot glinata na minaloto harakteristiki, koito sa opredeljali edno vreme, izpylnjavajki zadylzhenieto si na pisatel v naj-dobrija smisyl na dumata. To ne si izmislya, a svidetelstva: tova sa razkazi-dnevnik na edno vreme, kojto prelistvame s vylenenie i ljubopitstvo...

Nakraja, Momo Kapor dnes e *pisatel na sredna vyzrast*, koeto naj-dobre se projavjava v tova, che na tazi vyzrast e posvetil mnogo razkazi v tazi kniga! Publikuvajki desetina knigi prez iztekloto desetiletie, toj syzdava s tjah edin *absolutno svoj literaturen svyat, nov v mashtabite na nashata literatura*,

razpoznavasht se po mnogo harakterni cherti. Objaven za “fenomen”, kojto se pojavi izvednyzh v nashija literaturen zhivot, Kapor e pridobil pisatelski i zhiznen opit, s kojto njakoj be se smjatal zavyrshen, no kojto za nego e samo nachalo. V naj-dobrata si (srednata) vyzrast, kogato vsichki glavni razocharovanija sa veche poznati, no kogato vse oshte sa vyzmozhni iznenadi, kato pisatel Kapor стои pred riska na novi knigi. Ako prodylzhi s dosegashnija ritym na razkrivane na svoeto i nasheto minalo, kojto pokaza v publikuvanite knigi, то можем да разчитаме, che *sled edno desetiletie i sled dvadesetata kniga na Momo*, сhte можем да прочекам и това десетилетие в *kaporov aranzhiment*. Дали в тези книgi сhte izglezhdame po-dobri i po-hubavi, otkolkoto sme dnes? Hajde da se obzalozhim...